
Jelica Vujović

Vaspitno-obrazovna politika Komunističke partije Jugoslavije prema omladini na primeru kraljevačke opštine (1945–1950)

Rad se bavi prikazom vaspitno-obrazovne politike Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) prema omladini, na primeru grada i opštine Kraljevo posle Drugog svetskog rata, u vreme tzv. obnove i izgradnje zemlje i Prvog petogodišnjeg plana (1947-1951). KPJ je ideologizaciju omladine sprovodila kroz različite forme vaspitno-obrazovnog rada sa njom, a ovaj rad nastojao je ilustrovati manifestovanje te politike na lokalnom nivou, na primeru opštine i grada Kraljeva, kao jednom tipičnom uzorku. Značaj sprovedene analize, a u kontekstu prethodnih istraživanja, je u tome što nam omogućuje da razumemo delovanje ove politike, koja je počivala na dogmatski i površno shvaćenoj teoriji marksizma-lenjinizma i koja je u radu sa omladinom Kraljeva u najvećoj meri dosledno sprovedena.

Uvod

Specifična odlika Drugog svetskog rata u Jugoslaviji bila je ta što se, istovremeno, radilo o oslobodilačkom ratu vođenom protiv okupatora, o građanskom ratu i o revoluciji koja je imala za cilj uništenje građanskog, tzv. buržoaskog poretka i uspostavljanje novih društvenih i ekonomskih odnosa, čija bi osnova bila ideologija marksizma-lenjinizma. Komunistička partija Jugoslavije (u daljem tekstu KPJ), izašla je iz rata kao pobednik i pod okriljem Narodnog fronta, sastavljenog uglavnom od raznolikih antifašis-

tičkih organizacija, započela izgradnju socijalizma u zemlji. Socijalizam je trebalo izgraditi kroz plansku privredu, koja je kao polaznu osnovu podrazumevala izgradnju bazične, teške industrije, velikih saobraćajnica i elektrifikaciju zemlje i kroz dugotrajan proces vaspitanja i obrazovanja građana u duhu ideologije marksizma-lenjinizma. Međutim, socijalizam se, kao novi društveni poredak koji je pretendovao da bude tehnološki napredan i human, nije mogao graditi ukoliko su njegovi graditelji bili nepismeni i neobrazovani. Zato je KPJ započela poduhvat prosvetavanja širokih slojeva stanovništva preko različitih organizacija koje su bile sastavni deo Narodnog fronta i preko obrazovno-vaspitnih ustanova, želeći da izgradi profil novog čoveka – „graditelja i branioca socijalizma”.

Trebalo bi pomenuti i to, da svaka društvena zajednica, kakvog god oblika i uređenja ona bila, nastoji da vaspitava i obrazuje svoj podmladak u skladu sa sopstvenim osnovnim idejama i vrednostima. Podmladak nekog društva je taj koji će te osnovne ideje i vrednosti nadograđivati i prenositi potonjim generacijama (Hofman 2009: 68). Deca i omladina su ličnosti u formiranju, te su samim tim pogodni za prihvatanje raznih ideja i ideologija. U tom svetlu, odnos KPJ i omladine može se posmatrati dvojako. Omladina je, istovremeno, bila objekat izgradnje socijalizma, koji je KPJ nastojala da oblikuje kroz prosvetne i kulturne ustanove, ali i subjekat izgradnje socijalizma, onaj deo društva koji je najviše doprineo pobi KPJ u Drugom svetskom ratu i koji je najviše napora uložio u izgradnju socijalizma u zemlji nakon rata, što se najbolje može videti kroz njihovo učešće na radnim akcijama, posebno u vreme sprovođenja zadataka Prvog petogodišnjeg plana (1947-1951). Čitava kulturna politika KPJ u tom periodu sastojala se u unošenju „napredne, revolucionarne kulture i socijalističke teorije” u sadržaj rada svih kulturnih i društveno-političkih organizacija (V Kongres

---

Jelica Vujović (1996), Kraljevo, Zelena Gora 48/12, učenica 4. razreda Gimnazije u Kraljevu

MENTOR: Ivan Hofman, Arhiv Jugoslavije, Beograd

KPJ 1948: 257). Vaspitanje jugoslovenske omladine trebalo je razvijati u „duhu međunarodne proleterske solidarnosti i slovenstva, novog, socijalističkog odnosa prema radu i narodnoj imovini”, uz uverenje da je rad u „funkciji izgradnje socijalizma, socijalističke domovine i blagostanja svih građana” (Hofman 2009: 69).

Posebno mesto u ideologizaciji i politizaciji kulture koju je proklamovala KPJ zauzimao je odnos KPJ prema verskim zajednicama, jer Partija, koja je u to vreme predstavljala i vrh države, nije želela da u obrazovanju i vaspitanju svog podmlatka, koji će u budućnosti širiti i nadograđivati socijalizam u zemlji, deli mesto sa nosiocima drugačijih pogleda. Partija je smatrala da je „religija jedan u nizu proizvoda ljudskog uma i da je, u uslovima klasnog društva, ona ideološko oruđe vladajuće društvene klase, koja svojim sadržajima obmanjuje potlačene društvene slojeve i drži ih u neznanju i pokornosti” (Hofman 2009: 85). KPJ je imala nešto tolerantniji i pragmatičniji odnos prema religiji i verskim zajednicama u vreme rata i revolucije, jer je u „borbi protiv fašizma trebalo okupiti sve slobodoumne pojedince i grupe” (*Ibid.*). Ideološku borbu Partija je ostavila za docnije, nakon ostvarene pobe u ratu i revoluciji. Nakon pobedonosnog ishoda, ona je znatno promenila odnos prema religiji i crkvi. „U nastojanju da stvori sasvim drugačiji, socijalistički društveni poredak i socijalističkog čoveka, prihvatila je veru u boga kao lični čin pojedinca, računajući uostalom da će u redove graditelja socijalizma privući i religiozne ljude, ali nije mogla da toleriše da vaspitno-obrazovnu ulogu deli sa verskim zajednicama” (Hofman 2009: 85-86). Važno mesto u vaspitanju i obrazovanju zauzela je borba protiv crkve, kroz mere uperene protiv njenog uticaja.

Analizom izvora nastojala se prikazati jasna slika celokupnog vaspitno-obrazovnog rada sa omladinom kraljevačke opštine, kroz škole i različite oblike narodnog prosvetavanja, potom odnosa prema crkvi i merama uperenim protiv njenog uticaja. Takođe, želela se locirati i uloga omladine kraljevačke opštine u izgradnji socijalizma u Jugoslaviji, kroz njeno učešće na lokalnim i saveznim radnim akcijama.

Rad i razvoj Saveza komunističke omladine Jugoslavije u Kraljevu za vreme rata stvorio je uslove koji su omogućili da se neposredno po

oslobođenju organizuje i razvija skojevska i omladinska organizacija. Brojni aktivisti grada i okolnih sela bili su nosioci organizovanja prvih posleratnih organizacija. Tako je Mesni komitet SKOJ-a u Kraljevu obnovljen odmah nakon oslobođenja, početkom decembra 1944. godine. Mesni komitet SKOJ-a osnovao je Sreski komitet, koji je bio formiran nešto ranije od strane Okružnog komiteta SKOJ-a (Maletić 1966: 451-452).

Ovo istraživanje je zasnovano na neobjavljenoj arhivskoj građi iz Arhiva Srbije i Istorijskog arhiva grada Kraljeva. Iz Arhiva Srbije korišćeni su fondovi Ministarstvo prosvete Narodne Republike Srbije (1944-1951), u kome se nalaze godišnji školski izveštaji Gimnazije u Kraljevu (od 1950. godine Rankovićevo, a potom opet Kraljevo), kao i fondovi – Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije za Srbiju – CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948) i Centralni komitet Saveza socijalističke omladine Srbije – CK SOS (1944-1990), koji sadrže godišnje izveštaje, zapisnike i razne referate gradskih, sreskih i oblasnih odbora omladinskih organizacija, među njima i grada Kraljeva i žičkog sreza, kao i izveštaje komisija koje su obilazile ove organizacije u gradovima širom zemlje i deonice na radnim akcijama. Tu bi trebalo istaći dokumente koji spadaju u prepisku lokalnih službi i Partije, kao i to da su analizirani i odgovori koje je Partija slala na poslate zahteve i pitanja lokalnih omladinskih organizacija. Iz Istorijskog arhiva grada Kraljeva korišćen je fond Opštinske konferencije Saveza socijalističke omladine Srbije – Kraljevo 1945-1989, koji obuhvata pohvale i uverenja dobijene na radnim akcijama. Pored ovih izvora, korišćen je i list 29. novembar, koji je izlazio u Kraljevu od 1947. do 1949. godine.

Omladina kao objekat i subjekat izgradnje socijalizma

Analfabetski tečajevi

Pošto je Jugoslaviju opeterećivao veoma visok nivo nepismenosti stanovništva, KPJ je nastojala da to prevaziđe kako bi mogla započeti izgradnju socijalizma u zemlji. Kultura i prosveta morale su se nadovezivati na ekonomiju, jer se privredni razvitak nije mogao ni zamisliti, a

naročito ne ostvariti, bez obrazovanih i stručno osposobljenih radnika (Dimić 1988: 29). Opismenjavanje stanovništva započeto je organizovanjem analfabetskih tečajeva, koji su osnivani u gradovima, fabrikama, selima. Predstavljali su osnovni vid pedagoškog rada sa stanovništvom (Hofman 2013: 205). Takvi tečajevi postojali su u i gradu Kraljevu, fabrikama i svim selima žičkog sreza i kao glavni zadatak postavljalo se da „nijedan omladinac ili omladinka ne ostanu nepismeni” (29. novembar, br. 8, 10. februar 1948, 2). Takođe, može se pronaći podatak da u selu Drlupi nije postojala ni škola ni učitelj, te da je jedan žitelj ustupio svoju kuću kao prostor u kome bi se održavao analfabetski tečaj, a grupu je vodila jedna omladinka (29. novembar, br. 5, 10. januar 1948, 2). Može se naslutiti da je i u drugim selima bila slična situacija, te da su tražena alternativna mesta koja bi zamenila školski prostor.

Stručni kursevi

Prvi petogodišnji plan podrazmevao je izgradnju teške industrije i velikih saobraćajnica, kao i elektrifikaciju zemlje, a ukupan broj industrijskih radnika nije bio zadovoljavajući, te su osnivani su i različiti stručni kursevi (Hofman 2009: 70). Jedan od najznačajnijih ciljeva ovih kurseva bio je da omladina izuči neki zanat, kako bi se osposobila za rad u industriji, kojoj je nedostajala kvalifikovana radna snaga. Neki od kurseva koje su pohađali omladinci i omladinke Kraljeva bili su zidarski i trgovačko-pomoćnički (AS, CKSKOJzS, Izveštaj, 27. mart 1948, 2). Takođe, u Fabrici teretnih vagona bili su organizovani kursevi za bravare, metalostrugare i stolare, čijim su pohađanjem omladinci mogli stručno da se osposobe za polukvalifikovane i kvalifikovane radnike (29. novembar, br. 5, 10. januar 1948, 2). Iz istog razloga, vršena je i agitacija za upis učenika u srednje stručne škole. U školskom izveštaju Državne realne gimnazije za 1946/47. godinu nalazi podatak da je održan sastanak sa učenicima V razreda i njihovim roditeljima u cilju agitovanja za prelaz u stručne škole (AS, MPNRS, GŠI 1946/47, 19). S druge strane, u jednom izvoru navodi se i to da su omladinke koje su pohađale domaći-krojački kurs u selu Gođačici upoznate i sa društveno-političkim uređenjem FNRJ (29. novembar, br. 11, 7. mart

1948, 3). Odatle se može uvideti da se tražilo da pored posedovanja tehničkih sposobnosti, jugoslovenska omladina bude i dobro ideološki potkovana.

Predavanja

Pored analfabetskih i stručnih tečajeva bili su pokrenuti i drugi oblici narodnog prosvetavanja. U prvom redu misli se na predavanja, koja su predstavljala osnovni vid ideološko-političkog vaspitanja omladine, a delila su se na politička, naučno-popularna i stručna (Hofman 2013: 212). Neke od najčešćih tema bile su: „Kako gradimo socijalizam u našoj zemlji”, „Osnovi Lenjinizma”, „Lenjin i Staljin – organizatori Oktobarske socijalističke revolucije”, „O Petogodišnjem planu, „Referati Josipa Broza Tita”, „Program KPJ u izgradnji socijalizma na selu”, „O zemljoradničkom zadrugarstvu”, „Petogodišnji plan i poljoprivreda”, „O unapređenju poljoprivrede i zadrugarstva”, „Kako organizacija NO treba da učestvuje u rekonstrukciji poljoprivrede” (AS, CKSOS, Zapisnici). Ovim temama mogu se dodati i teme koje su srednjoškolskoj omladini zadavane u pisanim zadacima. Neke od najupečatljivijih i najviše ideološki obojenih su: „Uloga omladine u narodnooslobodilačkoj borbi”, „Čime sam doprineo zajednici od oslobođenja do danas”, „Manje kićenih fraza više svakodnevnih običnih rečeva”, „Samo onda kada rad za opšte dobro ude u krv i meso čovekovo, postane njegova navika, moguć je istinski napredak (Lenjin)”, „Moja budućnost zavisi od moga rada”, „Jesam li kao omladinac pravilno shvatio svoje dužnosti”, „Nasledili smo prošlost, stvaramo sadašnjost, kujemo budućnost”, „Mladost bez ideala slaba je nada svom narodu”, „Kakvu spremu od nas traži današnje doba”, „Samo svesnim i požrtvovanim radom krčimo put koji vodi svestranom uzdizanju naših naroda”, „Uloga ličnosti u istoriji po Plehanovu”, „Radnički pokret krajem XX veka u Srbiji” (AS, MPNRS, GŠI 1945/46, 15-16; 1946/47, 24-27; 1947/48, 24-26; 1950/51, 17).

Štampa

Kao još jedno moćno sredstvo u ideološkom vaspitanju i uzdizanju omladine trebalo bi pomenuti štampu, zidne novine i razne dopise.

Traženo je da se prati omladinska štampa, kako bi omladina i omladinske organizacije iz jednog kraja zemlje mogle da se upoznaju sa radom svojih vršnjaka i kolega iz nekog drugog, kako bi razmenili iskustva, koja će, možda, nekome poslužiti kao primer u daljem radu (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 1. oktobar 1947, 3). Bilo je predviđeno da se štampa čita kolektivno, u tzv. čitalačkim grupama, što je bila posledica i slabe pismenosti omladine, ali i nedovoljnog broja primeraka novina (Hofman 2013: 214). U jednom zapisniku može se uočiti da se u kraljevačkoj opštini štampa „redovno čitala i da je omladina pokazivala dovoljno interesovanja za čitanje omladinske štampe” (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 5. jun 1947, 3). Međutim, navodi se i to, da se ona nije koristila pravilno, jer se čitala pojedinačno, a ne u čitalačkim grupama i da se samo u 15 sela koristila pravilno (AS, CKSKOJzS, Izveštaj, 27. mart 1948, 3). Tamo gde su održavane čitalačke grupe, uglavnom su se prorađivali materijali o Petogodišnjem planu, govor Josipa Broza Tita sa II Kongresa Narodnog Fronta Jugoslavije, brošura Zemljoradničko zadugarstvo u planskoj privredi (AS, CKSKOJzS, Zapisnici, 28. maj 1947, 3; 5. jun 1947, 3; 1. mart 1948, 3). Traženo je da se kroz štampu i sva agitaciona sredstva popularišu najbolji omladinci i omladinke, udarnici i borci za visoku produktivnost u radu. Omladina Kraljeva najviše je čitala časopise Omladina i Mladi borac (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 28. maj 1947, 3).

Zidne novine

Posebna vrsta štampe bile su zidne novine. Bilo je planirano da svaki aktiv izdaje mesečno po jedan broj zidnih novina (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 28. maj 1947, 3). Članci zidnih novina koje je izdavala kraljevačka omladina govorili su, uglavnom, o „omladinskoj pruzi”, pretkongresnom takmičenju i o razvoju takmičenja (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 26. april 1947, 2). Međutim, može se zapaziti da ovi članci nisu govorili uvek o onome o čemu je trebalo. Naime, u jednom dokumentu može se primetiti da u zidnim novinama nije bilo „ni pomena o radu jedinica, niti o onima koji su se istakli na radu”. Takođe, u istom dokumentu nalazi se podatak da su centralne zidne novine u hodniku Državne realne gimnazije u Kraljevu izdate bez kontrole,

te da imaju dva članka puna „fraziranja i nepravilnih misli i da to ide na štetu organizacije (AS, CKSKOJzS, Izveštaj, 26. mart 1946, 2).

Dopisi

Treće mesto, kada je u pitanju štampa, pripadalo je dopisima, koji je, isto kao i omladinski listovi, trebalo da doprinesu razmenama iskustava među organizacijama. U srezu žičkom postojalo je i 40 seoskih knjižnica, koje su postojale u skoro svakom selu (29. novembar, br. 22, 7. jul 1948, 3). Inicijativom nastavnika srpskog jezika u Državnoj realnoj gimnaziji u Kraljevu, razredne knjižnice osnovane preko godine po odeljenjima postale su knjižnice omladinske pruge Šamac-Sarajevo (AS, MPNRS, GŠI 1946/47, 21).

Film

Film je kao izrazito sugestivna umetnost dobio veoma važno mesto u ideologizaciji u totalitarnim državama, ali i u parlamentarnim demokratijama, posebno za vreme i nakon Drugog svetskog rata. U tom pogledu, KPJ sledila je primer SSSR-a, pa su filmske projekcije bile jedno od važnijih sredstava za ideološko uzdizanje omladine (Hofman 2013: 226). Prilikom ekskurzije u Beograd, omladina kraljevačke gimnazije gledala je u pozorištu na Vračaru pozorišni komad „Roditeljski dom Valentina Katajeva”, a u bioskopu Jadran film iz sovjetskog tzv. otadžbinskog rata „Veliki preokret Ermrela Fridriha Markoviča” (AS, MPNRS, GŠI 1946/47, 22). U Skoplju su, takođe, posetili jedan moderni bioskop, gde su gledali sovjetski film „Katovski” (Ibid., 23).

Priredbe

Priredbe su bile sastavni deo kulturno-prosvetnih aktivnosti omladine. Bile su formirane kulturne ekipe u svim „boljim” selima žičkog sreza (AS, CKSKOJzS, Izveštaj, 27. mart 1948, 3). Izvođene su priredbe sa pesmama, igrama i komadima iz partizanskog života (AS, CK SKOJzS, Zapisnik, 26. april 1947, 2). U školskom izveštaju Državne realne gimnazije u Kraljevu za 1947/48. godinu može se pronaći podatak da je omladina gimnazije davala priredbe za radničku omladinu i građanstvo. Izvodili su tačke na pri-

redbama koje su organizovali Narodni Front i gradska omladinska organizacija, kao i književne večeri, od kojih jednu u Čačku (AS, MPNRS, GŠI 1947/48, 18-19). Omladina grada je, takođe, učestvovala u radu KUD „Abrašević“ iz Kraljeva. (AS, CKSOS, GI NO, 19. februar 1949, 3). Takođe, možemo pronaći podatak da se kulturno-prosvetni rad u kraljevačkoj omladinskoj organizaciji širio i učvršćivao kroz rad kulturnih ekipa, čitalačkih grupa, knjižnica, kupovinom novih knjiga i povećanjem broja preplaćenih za omladinsku štampu (AS, CK SKOJ zS, Zapisnik, 5. decembar 1947, 3).

Narodna srednjoškolska omladina

Srednjoškolska omladina bila je okupljena u organizaciji Narodne srednjoškolske omladine (u daljem tekstu NSO), koju su činili skoro svi učenici od IV do VIII razreda. Ona je nastojala da preko svojih odeljenskih sekretarijata i aktiva razreda vaspitava omladinu u duhu revolucionarnih vrednosti. Bile su stvorene naučne grupe i diskusioni i debatni sastanci, na kojima su predavači bili „najbolji i najspremniji nastavnici“, a „da bi se omladini pružilo što više stručnosti i znanja, bili su pozivani istaknuti intelektualci grada, inženjeri, pravnici, lekari i apotekari, kako bi iz domena svojih struka upotpunili znanje omladine“ (AS, MPNRS, GŠI 1946/47, 20-21). Ne može se tačno reći da li su oni bili istaknuti ili ne, ali su svakako u partijskom i ideološkom smislu bili pouzdani. Diskusioni i debatni sastanci trebalo je da daju „mogućnost učenicima da razvijaju svoje sposobnosti u oblasti za koju su imali najviše sklonosti i da na taj način uđu pravilno i neposredno u nauku“ (Ibid.). Takođe, kroz debatne sastanke i društveno-političku grupu, omladina se upoznavala sa ekonomskim razvitkom, učila je da piše referate i diskutuje. U jednom godišnjem školskom izveštaju stoji da je Narodna srednjoškolska omladina Državne realne gimnazije u Kraljevu umnogome doprinela opštem zadatku gimnazije „da se od njenih članova formiraju dobri građani FNJR sa širokim kulturnim obrazovanjem i solidnim znanjem, da bi bili spremni da se uključe u izgradnju socijalizma“. Dalje se navodi da je ova srednjoškolska organizacija dala veliki ideo u vaspitanju učenika, u „uzdizanju njihove političke svesti, koja im omogućuje shvatanje zadataka koji stoje pred

njima“ (AS, MPNRS, GŠI 1947/48, 18-19). U jednom dokumentu, može se zapaziti podatak da su se profesori angažovali i van škole, u antifašističkim i kulturno-prosvetnim organizacijama (AS, MPNRS, GŠI 1945/46, 57).

Osim kroz institucije prosvete i kulture, ideološki obojeno vaspitanje i obrazovanje omladine sprovedeno je i na druge načine. Govoreno im je da manje vode računa o ličnim, a više o opštim interesima. Trebalo ih je „drugarski vaspitavati kroz stalan i sistematski rad omladinske organizacije“ (AS, CKSOS, Zapisnik, 26. februar 1950, 2). U jednom zapisniku možemo da pročitatmo kako je aktiv NO sela Gornja Lopatnica na svojim sastancima uvek tretirao pitanje kakav treba da bude jedan član NO, da ne pije, ne puši i bude „disciplinovan u izvršenju zadataka koji se pred njega postavljaju“ (Ibid, 3).

„Popularisanje SSSR-a i Crvene Armije, kao i razvijanje ljubavi prema njima, bili su jedna od glavnih odlika agitaciono-propagandne aktivnosti KPJ do polovine 1948. godine“ (V Kongres KPJ 1948: 273). Tako su u Državnoj realnoj gimnaziji u Kraljevu održane „svečane akademije“ posvećene uspomeni na „velikog proleterskog književnika Maksima Gorkog i povodom obeležavanja godišnjica Oktobarske revolucije“ (AS, MPNRS, GŠI 1945/46, 14; 1946/47, 15).

Povodom odnosa KPJ prema crkvi u toku izgradnje socijalizma u zemlji, mogu se pronaći podaci da je iz omladinske organizacije u gradu Kraljevu veliki broj omladinaca isključen zbog venčavanja u crkvi (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 21. april 1948, 2). Izvori pišu da se dešavalo i da su sveštenici agitovali kod roditelja da ne puštaju svoju decu na radne akcije, na mestima gde je politički rad partijskih organizacija bio slab (AS, CKSOS, Zapisnik, 26. februar 1950, 4). Interesantan je još jedan podatak da je žitelj jednog sela, preko jednog socijalnog odseka dao dečjem prihvatilištu 1000 dinara, umesto parastosa koji bi dao bratu. Dalje piše da „ovaj primer treba da posluži svim rodoljubima te da se izbegavaju nazadni običaji vezani za sujeverje, parastose“ (29. novembar, br. 11, 7. mart 1948, 2).

„Omladinske radne akcije – škola socijalizma“

Svrha omladinskih radnih akcija u Jugoslaviji, naročito onih u toku sprovođenja Prvog

petogodišnjeg plana, bila je izgradnja velikih fabrika i saobraćajnica, koje su bile neophodan preduslov za pokretanje planske privrede i početka izgradnje socijalizma u zemlji. Pored toga, kroz težak fizički rad na njima, koji je imao svoju vaspitno-obrazovnu funkciju, oblikovan je i profil novog mladog čoveka, koji će „svesno i odlučno graditi i braniti socijalizam” (Hofman 2013: 203).

Omladina kraljevačke opštine masovno je učestvovala na lokalnim, republičkim i saveznim radnim akcijama. Neke od najznačajnijih omladinskih radnih brigada kraljevačke opštine koje su učestvovala na radnim akcijama bile su: „Aleksandar Ranković”, „Olga Jovičić”, „Mirko Luković”, „Aca Banović”, „Gočki partizan”, „I” i „IV kraljevačka”, „IV kraljevački bataljon”, „VII”, „XI” i „XIV žička” (IAK, OKSSOS Kraljevo, Pohvale i uverenja). Kao najveći uspesi kraljevačke omladine u 1947. godini navode se izgradnja pruge Šamac-Sarajevo i puta Ušće-Željina, na kojima je učestvovalo 860 omladinaca i omladinki iz Kraljeva. Od toga je proglašeno udarnicima 83 brigadira, bilo je osam dvostrukih udarnika i 143 ukupno pohvaljenih (29. novembar, br. 8, 10. februar 1948, 5). U Kraljevu je održan i miting povodom završetka pruge Šamac-Sarajevo (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 13. novembar 1947, 1-2).

Jedna kraljevačka omladinska radna brigada sastavljena samo od maturanata učestvovala je na izgradnji Autoputa „Bratstvo-Jedinstvo” 1948. godine. Navodno je prebacivala normu za 150% (AS, CK SOS, Izveštaj sa Autoputa, 1948, 2). Trebalo bi istaći da se ovakvi brojevi podaci moraju uzimati sa rezervom, jer se mora početi od toga da je osnovni metod rada na radnim akcijama bio tzv. „socijalističko takmičenje”, koje je predstavljalo stalnu borbu i nadmetanje u brzini izvršavanja i količini izvršenih zadataka (Hofman 2013: 205). Usled toga se i kvalitet urađenog može dovesti u pitanje, kao i to da je možda kriterijum bio nisko postavljen, te da nije bilo teško prebaciti normu. S druge strane, navodi se da je ova brigada bila među onima koje su još pre polaska na akciju napravile plan vaspitnog rada i pripremile materijal koji im je bio potreban, kako bi im politički i vaspitni rad bio mnogo širi. Ova brigada je organizovala literarnu sekciju. Problem s njom je bio u tome što joj je smeštaj bio

daleko od radilišta, te je „gubila” tri sata na dolazak i odlazak, a to je za brigadire bilo vrlo zamorno i posle povratka sa rada teško je bilo sprovesti bilo kakav vaspitno-ideološki ili kulturno-umetnički rad (AS, CK SOS, Izveštaj sa Autoputa, 1948, 3-4).

Dve kraljevačke srednjoškolske omladinske radne brigade učestvovala su na izgradnji Autoputa „Bratstvo-Jedinstvo” 1949. godine i, navodno, bile jedne od najboljih na svojim deonicama, te stoga tri puta proglašene udarnim. Bio je proglašen 31 udarnik, a 42 brigadira bila su pohvaljena. Kako su omladinci, navodno, doživljavali radne akcije može se videti iz zapisa jednog od brigadira: „Rad je ispunjen pesmom, drugi deo dana posvećen je kulturnom uzdizanju, na pruži je omladina videla najbolje sovjetske filmove” (AS, CK SOS, Zapisnik sa Plenuma MO NOS u Kraljevu, 1948).

Omladinci i omladinke Kraljeva pohađali su i kurseve za nepismene, kao i baštovanski kurs, za koji se može reći da je održavan u skladu sa tadašnjim sprovođenjem kolektivizacije poljoprivrede (IAK, OKSSOS Kraljevo, Pohvale i uverenja).

„Socijalističko takmičenje” bilo je zastupljeno kako na radnim akcijama širom Jugoslavije, tako i u svim mestima, selima i gradovima, naročito pred neke važne događaje u zemlji. Tako se u jednom zapisniku nalazi podatak da je u takmičenju za Drugi Kongres Narodne omladine Srbije sreza žičkog „premašila obaveze” i da je dodeljena kongresna zastavica organizaciji koja je pokazala najbolje rezultate u pretkongresnom takmičenju (AS, CKSKOJzS, Zapisnici, 5. april 1947, 2; 28. maj 1947, 3). Omladina ovog sreza slično se spremala i za Treći Kongres NOS. Naime, omladinske organizacije sastavile su pet brigada i pružile pomoć Šumskom preduzeću „Goč prilikom seče građe i ogrevnog drveta, a takođe su zakazali takmičenje Sreskom odboru Narodne omladine sreza gružanskog „po svim sektorima rada” omladinske organizacije (29. novembar, br. 8, 10. februar 1948, 5). Izvor navodi da je proklamovano da omladinu u pretkongresnom takmičenju treba vaspitavati u „duhu tradicija za vreme mira i Narodnooslobodilačke borbe” (AS, CKSOS, Zapisnik, 25. septembar 1948, 3). I na dan Kongresa SKOJ-a i NO 1948., omladina Kraljeva i žičkog sreza

masovno je učestvovala na raznim lokalnim akcijama u svojim selima u zajednici sa „Frontom” (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 6. avgust 1948, 1-2). Spajanje dve organizacije u jednu, što je bila i glavna tema ovog Kongresa, predstavljeno je kao korak napred u radu omladinske organizacije, a kao jedan od najosnovnijih zadataka koje je postavio ovaj Kongres bio je „vaspitavanje omladine u duhu jugoslovenskog socijalističkog patriotizma u bezgraničnoj ljubavi prema svojoj domovini” (*Ibid.*). U jednom dokumentu može se zapaziti podatak da su najbolji omladinski aktivni bili sela Godačica, Kovanluk, Vrba, Drakčići i Mrsać, gde se omladina najbolje pokazala u svim akcijama koje su sprovodile Narodne vlasti, kao i slanjem brigadira na „omladinsku prugu” (AS, CKSKOJzS, Zapisnik, 5. jun 1947, 3).

Zaključak

Iz dobijenih rezultata koji su se odnosili na kraljevačku opštinu, može se uvideti da je kroz celokupan rad sa omladinom posle Drugog svetskog rata, KPJ tražila i želela da izgradi i oblikuje mladog čoveka u, kako se to često može pročitati, „graditelja i branioca socijalizma”. Takav omladinac izgrađivao se sistematskim vaspitanjem i obrazovanjem, kao i fizičkim radom na radnim akcijama, stalno želeći da premaši normu, bude proglašen udarnikom i pobedi u „socijalističkom takmičenju”, a prilagođavanje te politike lokalnim uslovima prikazano je na primeru omladine iz Kraljeva. Veliki broj se opismenio pohađajući analfabetske tečajeve, a radnici i zanatlije obučavali su se na različitim stručnim kursovima. Vršena i agitacija za upisivanje učenika u srednje stručne škole.

Međutim, može se primetiti i da su sve aktivnosti omladine počivale na krajnje površno i isključivo shvaćenoj ideologiji marksizma-lenjinizma, koju je nametala Partija. Omladina je na razne načine bila primoravana na vernost i odanost Partiji, a svi oni koji su na bilo koji način pokušali da protivureče postavljenim zadacima ili obavezama, kažnjavani su tako što su bili odstranjivani iz organizacije Narodne omladine, što je pojedincima moglo da predstavlja smetnju u karijeri. Najčešći primer bio je da su omladinci i

omladinke bili izbačeni iz organizacije zbog venčavanja u crkvi.

Kulturna politika KPJ je uprkos pozivanju na dogmatski shvaćen marksizam-lenjinizam, ipak omogućila da se mladi ljudi iz Kraljeva, ali i cele države, možda po prvi put, uključe u kulturni život svoga mesta, kao i da pohađajući neki stručni kurs dobiju priliku da se zaposle u industriji, koja je, Prvim petogodišnjim planom, kako u Kraljevu, tako i u čitavoj zemlji, dobijala podstrek u razvoju. Takođe, različite omladinske radne brigade iz Kraljeva učestvovala su na radnim akcijama i u srezu i širom zemlje, a najznačajniji uspesi su postignuti na „omladinskoj pruzi Šamac-Sarajevo” i autoputu „Bratstvo-Jedinstvo”. Omladinske radne akcije u Kraljevu sprovedene su i pred važne događaje u zemlji, obično pred kongrese.

Izvori

V Kongres KPJ. Izveštaji i referati. 1948. Beograd

V Kongres KPJ. Stenografske beleške. 1949. Beograd

Doknić B. Petrović M. Hofman I. 2009. Kulturna politika Jugoslavije 1945-1952. 1-2, Beograd

Arhiv Srbije (AS), Beograd, Ministarstvo prosvete Narodne Republike Srbije (1944-1951), Godišnji školski izveštaj Državne realne gimnazije u Kraljevu 1945/46.

AS, Ministarstvo prosvete NRS (1944-1951), Godišnji školski izveštaj Državne realne gimnazije u Kraljevu 1946/47.

AS, Ministarstvo prosvete NRS (1944-1951), Godišnji školski izveštaj Državne realne gimnazije u Kraljevu 1947/48.

AS, Ministarstvo prosvete NRS (1944-1951), Godišnji školski izveštaj Državne muške gimnazije u Rankovićevu 1950/51.

AS, Ministarstvo prosvete NRS (1944-1951), Godišnji školski izveštaj Državne potpune ženske gimnazije u Rankovićevu 1950/51.

Arhiv Srbije, Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije za Srbiju –

CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Izveštaj sa obilaska terena u srezu žičkom, 26. mart 1946.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnici sa sastanaka Sreskog komiteta SKOJ-a sreza žičkog u Kraljevu, 5. april 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 26. april 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 28. maj 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 5. jun 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 27. jun 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 1. oktobar 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 5. decembar 1947.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 1. mart 1948.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 29. jun 1948.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa sastanka SK SKOJ-a za srez žički, 6. avgust 1948.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Zapisnik sa gradske konferencije SKOJ-a u Kraljevu, za izbor delegata za IV Kongres SKOJ-a, 25. septembar 1948.

AS, CK SKOJ-a za Srbiju (1919-1948), Izveštaj o radu Sreskog sekretarijata i aktiva Narodne omladine iz žičkog sreza za prvo tromesečje 1948. godine, 27. mart 1948.

Arhiv Srbije, Centralni komitet Saveza socijalističke omladine Srbije – CK SOS (1944-1990), Zapisnik sa sastanka sekretarijata

Gradskog odbora Narodne omladine u Kraljevu, 30. oktobar 1948.

AS, CK SOS (1944-1990), Godišnji izveštaj za 1948.godinu omladine grada Kraljeva, 15. novembar 1948.

AS, CK SOS (1944-1990), Godišnji izveštaj o radu organizacije Narodne omladine na terenu sreza žičkog, 26. novembar 1948.

AS, CK SOS (1944-1990), Godišnji izveštaj Narodne omladine, 19. februar 1949.

AS, CK SOS (1944-1990), Izveštaj komisije sa obilaska Autoputa, 1948.

AS, CK SOS (1944-1990), Zapisnik sa godišnje konferencije Narodne omladine sreza žičkog u Rankovićevu, 26. februar 1950.

Istorijski arhiv Kraljevo, Opštinske konferencije Saveza socijalističke omladine Srbije – Kraljevo 1945-1989, pohvale i uverenja 1945-1951

29. novembar, br. 5, 10. januar 1948.

29. novembar, br. 8, 10. februar 1948.

29. novembar, br. 11, 7. mart 1948.

29. novembar, br. 19, 1. jun 1948

29. novembar, br. 22, 7. jul 1948.

Literatura

Petranović B. 1988. *Istorija Jugoslavije III*. Beograd: Nolit

Dimić Lj. 1988. *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*. Beograd: Rad

Hofman I. 2013. Škola socijalizma – obrazovanje i vaspitanje jugoslovenske omladine na radnim akcijama 1946–1951. *Tokovi istorije*, 1/2013: 203.

Hofman I. 2009. Osnovno i srednje obrazovanje u Jugoslaviji 1945-1952. U *Kulturna politika Jugoslavije 1945-1952*. (ur. B. Doknić et al.). Beograd: Arhiv Jugoslavije, str. 68-92.

Maletić M. (ur.) 1966. *Kraljevo i okolina*. Beograd: Književne novine

---

Jelica Vujović

Upbringing and Education Politics of Communist Party of Yugoslavia for Youth in the case of Kraljevo Municipality (1945–1950)

This paper researches how the ideology and the entire cultural politics of the Communist Party of Yugoslavia influenced the life and work of young people in Kraljevo during the first de-

cade after the Second World War. The paper shows that the youth from this town were educated through schools, and youth organizations, and that their work and education were based on cursory understanding of the theory of Marxism. On the other hand, the “profile of the new young person” was built through manual work and the youth from Kraljevo had shown that through their participation in the volunteer youth work actions, in their town or in their country. Young people from Kraljevo took part in cultural life in their hometown in many ways. They also attended different skill courses, because the new young country demanded aware and resolute “constructors and defenders of socialism”.